

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת בא תשע"ג

אפסות כוחות הטבע כנגד גזירת עליון

וקשה: הרי הפירוש הראשון שמביא רש"י, ש"אפילת" פירושו "מאחרות", הוא הגיוני מאד. המילה 'אפיל' מופיעה גם בש"ס כמה פעמים (למשל: תענית ג, ב; מ"ק ו, ב; חגיגה כה, א ועוד), ותמיד במובן של מאוחר. מדוע א"כ "יש מרבתינו שנחלקו על זאת", ופירשו את המילה 'אפילת' שלא במובן הרגיל? עוד קשה: אם כבר דורשים 'אפילת' במובן של 'פלאות', למה אמרו 'פלאי פלאות'? למה לא 'פלאות'³?

נראה לבאר כך: ה"יש מרבתינו" נתקשו, הרי מכות מצרים נעשו כדי להראות וללמד ש"כל דברינו ומקרינו כולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם!" ממילא קשה: איזה מין נימוק הוא זה, שהחיטה והכוסמת לא נשברו בברד, מפני שצמיחתן מאוחרת והן רכות? והרי הסבר זה הוא כולו "טבע", ונוגד את כל מטרתה של המכה! הרי הקב"ה היה יכול לשבור את החטה והכוסמת למרות רכותן. ואם כן, בתוך מערכת שלמה של מכות, שכל מטרתן היא לצאת נגד הטבע, איזה מקום והגיון יש "להתחשב" פתאום בטבע, ולא לשבור את החטה והכוסמת בגלל חסינות "טבעית" שיש להן נגד הברד?

לכן "יש מרבתינו" שלא הסכימו לקבל את ההסבר הפשוט, שהחטה והכוסמת לא נכו בגלל רכותן, אלא הסבירו באופן אחר: 'פי אפילת הנה' - פלאי פלאות נעשו להם. כלומר: פלא בתוך פלא! שבתוך הפלא הגדול של הברד, ש"אש מתלקחת פתוך הפך" (שמות ט, כד) והמים אינם מכבים אותה, התרחש פלא נוסף, שהחיטה והכוסמת לא נפו, למרות שהיינו מצפים שכן יוכו ע"י ברד פלאי שכזה. לפי ביאור זה, הפסוק אינו מספק הסבר "טבעי" למה "תחטטה והפסקת לא נפו" (היינו - בגלל רכותן), אלא להפך! הפסוק מספר לנו על פלא נוסף שהיה כאן, והוא - שבתוך מכה פלאית ובלתי טבעית, שנועדה (כשאר המכות) לעקור את אמונת ההבל בחוקי הטבע, השאיר הקב"ה לפליטה חוק טבע אחד ולא פגע בו, והוא - שהחטה והכוסמת לא נפו, בגלל רכותן⁴.

ח' ימי חנוכה - להורות שגם הטבע הוא בגזירת עליון

הגמרא מספרת על בתו של רבי חנינא בן דוסא, שנתחלף לה בטעות כלי של שמן בכלי של חומץ, והדליקה ממנו נר לשבת. אמר לה אביה: מה אכפת לך? מי שאמר לשמן וידלק, הוא יאמר לחומץ וידלק! וכך היה, שדלק עד מוצאי שבת! (תענית כה, א) מדוע זכה רבי חנינא לנס כזה? מסביר מורי ורבי הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"א עמ' 178), שזהו מפני שהטבע איננו אלא אחיזת עיניים לאדם, לנסותו אם יבין שרק רצון ה' הוא הפועל בעולם, או שמא ייחס כוחות גם לנבראים. ממילא, מי שכבר עמד בנסיון זה, והוא מבין ש"אין עוד מלבדו", ושאינו כל הבל בין אם השמן ידלק או החומץ ידלק, אין עוד צורך לנהוג עמו בדרך הטבע, כי כבר הגיע להכרה שאין הטבע ולא כלום, וממילא אין מניעה לנהוג עמו שלא כדרך הטבע, ולעשות לו נס, גם כשאין בו צורך מיוחד⁵.

כידוע, ה"בית יוסף" הקשה: מדוע קבעו חז"ל שמונה ימי חנוכה

הלקח הנדרש ממכות מצרים

הקב"ה אומר למשה רבינו, שאחת המטרות של מכות מצרים היא, לא רק שפרעה ומצרים יקבלו מה שמגיע להם, אלא "למען תספיר באיני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים" (שמות י, ב). צריך להודיע לבנים מה שהיה במצרים. בהמשך הפרשה מופיע ענין זה כמצנת עשה: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר וכו' (שם יג, ח). מצנת הגדה, לספר ביציאת מצרים ובנסי מצרים בליל חמשה עשר בניסן.

מה הלקח שעלינו ללמוד מנסי מצרים? מסביר הרמב"ן בפרשתנו, שמה שנדרש הוא, "שמן הנסים הגדולים המפורסמים [שהיו במצרים] אדם יודה בנסים הנסתרים, שהם יסוד התורה כולה" (רמב"ן שם, טז). הרמב"ן מתבטא בחריפות בענין זה, ואומר: "אין לאדם חלק בתורת משה רבינו, עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד; אלא אם יעשה המצוות - יצליחנו שקרו, ואם יעבור עליהם - יכיריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון, כאשר הזכרתי כבר" (רמב"ן שם).

כלומר: התורה הרי הבטיחה, שאם נתנהג כרצון ה' - יהיה לנו טוב בפרנסה בבריאות ובכל הענינים, ואם להפך - אז ח"ו להפך. האם ענין זה מונח בחוקי הטבע? - ודאי שלא! א"כ, מה הערובה שהבטחות התורה אכן יתקיימו? - התשובה היא, שלא חוקי הטבע קובעים מה יקרה לנו, אלא גזרת עליון היא שקובעת; וכבר ראינו במצרים, שהטבע כפוף לגמרי לגזרת עליון, ואם יש צורך - הוא נדחה מפניה לחלוטין. ולכן, ניתן להסיק מנסי מצרים, שאין לה מעצור להוציא את גזרתו אל הפועל, גם בניגוד לחוקי הטבע. אלא שבדרך כלל הקב"ה לא "שובר" את כללי הטבע כדי להוציא את גזירתו אל הפועל, אלא מוציאה אל הפועל כשהיא משולבת בתוך חוקי הטבע. אבל זה מוכח מנסי מצרים, שהטבע אינו מהוה מחסום בפני הקב"ה, ומה שקורה בעולם תלוי בגזירת עליון, ולא בחוקי הטבע. למסקנה הזאת חייב כל אחד להגיע, ומי שאינו מודה בזה - אין לו חלק בתורת משה רבינו!

"והחטה והפסקת לא נפו" - פלא בתוך פלא!

על פי דברי הרמב"ן, יתיישבו דברי רש"י בסוף הפרשה הקודמת. התורה אומרת שם, "והפשתה והשערה נפתה, פי השערה אביב והפשתה גבעל" (שמות ט, לא). כלומר, הפשתים והשעורים נשברו בברד, כי צמיחתם מוקדמת, וגבעוליהם הספיקו כבר לגדול ולהתקשות, ולכן נשברו בברד. "והחטה והפסקת לא נפו, פי אפילת הנה" (שם, לב). החיטה והכוסמת צומחות מאוחר יותר ('אפילת' = מאוחרות), והיו עדיין רכות כשירד הברד, ולכן עמדו בפניו ולא נשברו. זהו פשוטו של מקרא, וכך מפרש גם רש"י.

אלא שרש"י ממשיך ואומר מיד: "ובמדרש רבי תנחומא יש מרבתינו שנחלקו על זאת, ודרשו: 'פי אפילת' - פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו". כלומר, מה ש"החטה והפסקת לא נפו", זהו "פלאי פלאות"². נס מיוחד, בלתי רגיל. וזהו שנאמר "פי אפילת הנה". "אפילת" - "פלאי פלאות".

[ויש לציין, שלא רק ההנהגה הרגילה של הקב"ה בעולמו נעשית על פי כללי הטבע, אלא אפילו כשהקב"ה מחליט לחרוג מההנהגה הרגילה ולעשות נס - בניגוד לחוקי הטבע - גם אז מדרכי ההשגחה הוא לעשות את הנס באופן כזה, שעדין יהיה מקום לכפור בנס, ולתלות את המתרחש בסיבה טבעית. למשל, בקריעת ים סוף, שהיתה מהלך פלאי וניסי אדיר, בכל זאת - "וַיִּוְלָךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּיֹחַ קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה" (שמות יד, כא), כדי שִׁירָאָה כאילו לא המטה של משה בוקע את הים, אלא הרוח המזרחית הכבדה היא הבוקעת את הים (רמב"ן שם). מי שירצה יוכל לומר: "לא היה שום נס, אלא במקרה היתה שם רוח חזקה, וישראל ניצלו זאת ועברו את הים. לעומת זאת, לפרעה המסכן לא היה מזל, והוא נתקע בים סוף". זה שהיו עוד הרבה פרטים שלא מתאימים להסבר הזה, זהו ענין לחוד, אבל מי שרוצה להתעקש ולהתפתל יכול לפרש שזה מה שקרה. זו דרכו של הקב"ה, להשאיר מקום למי שלא רוצה להאמין בנס, לתלות את הנס בדבר טבעי, וכך לא תבטל הבחירה⁹].

אבל סיבה ברורה נוספת לכך שהקב"ה מנהיג את העולם על פי חוקי טבע, חוץ מן הסיבה הקודמת, היא נוחיות האדם. נתאר לעצמנו שלא היה טבע בעולם: אם הייתי רוצה לשתות כוס תה, לא הייתי יודע היכן להרתיח את המים, על הגז, במקרר, או אולי פשוט לשים אותם על השולחן והם ירתחו מאליהם. יותר מזה: כלל לא הייתי יודע אם טוב לשתות מים היום. אולי היום כדאי דווקא לשתות נפט, או משהו אחר. בלי טבע אי אפשר לדעת. אמנם אפשר לברר שאלה זו אצל הנביא, אבל היכן גר הנביא? נניח שבבני ברק. איך מגיעים לבני ברק? באוטובוס?! מי אומר? אולי היום הדרך המהירה ביותר להגיע לבני ברק איננה באוטובוס, אלא ע"י רכיבה על פרה, או על מטאטא, או בדרך אחרת? ... החיים היו מאד לא נוחים אם לא היה טבע. על כל צעד ושעל, לא היינו יודעים מה לעשות. לכן, לנוחיותנו נתן לנו ה' את הטבע, כדי שנוכל להסתדר בעולם בצורה נוחה. שנדע מה כדאי לשתות, ואיך משיגים את המשקה הרצוי, ואם נרצה להגיע אל הנביא, נדע באיזה אופן להגיע אליו.

עדותה של השבת

הצרה היא, שכשאנו מתרגלים לדברים, שוב איננו רואים את יד ה'. יש יצר הרע של עצלות, לא לחשוב עד הסוף למה דברים קורים. נוח לנו לחשוב שהדברים הם טבעיים. כך היה אצל אמא שלי, כך היה אצל סבתא שלי, ממילא כך יהיה גם אצלי. אבל זהו יצר הרע של עצלות. נוח לנו בהסברים הטבעיים. יש עוד סוגים של יצר הרע. יש יצר הרע לתלות הכל בכוחי ועוצם ידי. לא לומר שהקב"ה עשה את הכל, אלא אני הצלחתי ואני עשיתי. זה יצר הרע של גאווה, שלא רוצה לראות את יד ה' בדברים. יש גם יצה"ר של תאוה. הרי אם מאמינים בה', צריכים לשמוע בקול ה', לאסור מה שאסר ולהתיר מה שהתיר, ואם ח"ו כופרים בה' - אפשר לעשות הכל. ממילא, יצר הרע של תאוה לא רוצה להכיר ביד ה' בדברים.

אחת הדרכים שהתורה נתנה לנו כדי להתגבר על הדברים האלה, היא לזכור את יציאת מצרים. התורה צייתה להזכיר את יציאת מצרים ביום ובלילה, כדי שנוזכר תמיד את מה שכתב הרמב"ן, "שכל דברינו ומקרינו כולם נסים", והכל נקבע ע"י גזירת עליון. אם נלך בדרך ה' יהיה טוב, ואם ח"ו להפך יהיה להפך, כמו שאומרים מדי יום בפרשת "והיה אם שמוע". צריך לדעת שזה מה שקובע.

שמעתי מעשה, שאצל הרב מבריסק זצ"ל היה חסר פעם מנין. שלח לקרוא לאנשים לבוא אליו למעריב, ולאנשים לא היה כ"כ חשק

ולא שבעה? הרי ליום אחד היה מספיק שמן בפך הטהור שמצאו במקדש, ואם כן רק שבעה ימים היה הנס, ולא שמונה⁶! (ב"י או"ח סי' תר"ע) תירוצים רבים נאמרו על קושיה זו, אבל לעניננו נוגע תירוץ של הגה"צ ר' שמחה זיסל ז"ו זצ"ל - "הסבא מקלם". הסבא מקלם מבאר ("חכמה ומוסר" ח"א מאמר ס"א), שאליבא דאמת "אין מה להתרגש" מנס פך השמן, כי מי שאומר לשמן לדלוק יום אחד, יכול גם לומר לו לדלוק שמונה ימים, וזהו דבר פשוט. אלא שדבר שאדם מורגל בו, הוא לא מתפעל ממנו, ולא מגיע ממנו להכרה חושית במלכו של עולם; מה שאין כן כשאדם רואה דבר נס וחידוש, הוא מתפעל ממנו, ומכיר היטב שדבר זה נעשה ע"י ה', וכדברי הרמב"ן שהזכרנו, שמתוך הנסים הגלויים אדם מבין שגם הטבע הוא גזרת ה'. לכן תקנו חז"ל להדליק גם ביום הראשון, שלא היה בו נס, כי מתוך הנס שנעשה בימים שאחריו, מתחזקת ההכרה החשובה הזו, שגם ביום הראשון - ובכל פעם אחרת - השמן אינו דולק "מעצמו", באופן "טבעי", אלא רק מחמת גזירת ה'⁷, ומי שאמר לשמן לדלוק שבעה ימים נוספים, הוא זה שאמר לו לדלוק גם ביום הראשון⁸.

מה א"כ בכל זאת ההבדל בין נס וטבע? ההבדל הוא, שהטבע הוא מכלול התופעות שאנו רגילים אליהן, ונסים הן התופעות שאיננו רגילים אליהן. אנו רגילים שאם זורעים חטים - צומחות חטים, ואם זורעים שעורים - צומחות שעורים. לכן זהו טבע. לעומת זאת, אם היינו זורעים שעורים והיו צומחים תפוחים, היינו אומרים שזה נס, כי לתופעה כזו איננו רגילים. במהרה בימינו נראה, שקברנו נפטרים והם יציעו חיים, כמו שאומר הכתוב: "וַיִּצְיָצוּ מֵעֵיר כְּעֶשֶׂב הָאָרֶץ" (תהלים עב, טז) (ע"י סנה' צ, ב), ואז נאמר שזהו נס. למה נס? הרי גם עשב צומח מן האדמה, ולמה שלא יצמחו משם בני אדם? אלא שעשב צומח מן האדמה ראינו אלפי פעמים, אבל נפטרים שצומחים מן האדמה - עוד לא ראינו. אבל במהרה בימינו נראה גם את זה. כי אין הבדל ביכולת ה' בין זה לזה. אלא שלזה אנו רגילים ולזה אין אנו רגילים, ולכן לזה קוראים טבע, ולזה - נס. זה מה שמלמדים אותנו נסי מצרים. מתוך נסי מצרים אנו מבינים, שהכל נעשה בגזירת עליון, ושאינן שום כח אחר שפועל בעולם. רק הקב"ה עושה את הכל, וחוקי הטבע אינם אלא כללים, שלפיהם (בדרך כלל) פועל הקב"ה בעולמו.

למה מנהיג ה' את עולמו על פי חוקי טבע?

אלא שאם כך, יש לשאול: מדוע באמת פועל הקב"ה בעולמו על פי כללים קבועים? לשם מה הם נחוצים? - כמוכן, איננו מתיימרים להבין את הסיבות לדרכי הנהגת ה' בעולם, אבל שתי סבות נראות לענ"ד ברורות בענין זה, ואלו הן:

סיבה אחת - כדי שתהיה בחירה לכִּנְיָ אדם, שיוכלו לתלות את מה שקרה בסיבה טבעית, ולא בגזרת ה'. לשם מה נחוצה הבחירה? - כדי שיהיה מקום לשכר ועונש בעולם. אם העולם היה מתנהל לפי חוקי התורה, ולא לפי חוקים "טבעיים", אם היינו רואים שכל מי ששומר שבת מאריך ימים ומתעשר, וכל מי שמחלל שבת או אוכל נבלה מת במקום ללא סיבה טבעית, לא היה נמצא מי שיעזיז לחלל שבת או לאכל נבלה, ולא היה מקום להעניק שכר על כך, שהרי ודאי לא מגיע שכר למי שנמנע מאכילת רעל בגלל חשש מִיְדֵי לחייו. לכן, כדי שתהיה אפשרות לשכר ועונש, מסתיר הקב"ה את השגחתו, ומנהיג את העולם לפי כללי הטבע, כדי שלעיני בשר יהיה נראה, שאפשר לחטוא ושום דבר לא יקרה. ממילא האדם נמצא בניסיון, אם לחטוא או שלא לחטוא, וכשהוא בוחר בטוב, יש מקום לתת לו שכר על בחירתו.

"כִּי גָבְהוּ שְׁמַיִם מְאֹרָץ, כִּן גָּבְהוּ דְרָכֵי מְדַרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם" (ישעיהו נה, ט). אבל גם בשכל הקטן שלנו אפשר לתאר, מה היה קורה לו היה העולם נברא ביום אחד. אם ה' היה בורא את העולם ביום אחד, היה לנו "שבוע" בן שני ימים בלבד - יום ראשון ויום שבת. נמצא, שכל יום היה או שבת או ערב שבת, ולעולם לא היו לומדים בִּישִׁיבָה!... וגם מחוץ לישִׁיבָה, ההסתדרות היתה עושה "גשר", ולעולם לא היו עובדים! יהודים לא היו יכולים להסתדר בעולם שבו כל יום הוא שבת או ערב שבת. לכן ריחם עלינו הקב"ה וברא את העולם בששה ימים, כדי שנוכל קצת ללמוד בישִׁיבָה, וגם בחיי המעשה להספיק משהו, ואז לעשות שבת. לנוחיותנו נברא העולם בששה ימים, ולא ביום אחד. אבל מצידו של הקב"ה - הוא לא היה זקוק לששה ימים כדי לברוא את העולם. היה יכול לברוא את העולם כולו ביום אחד וברגע אחד.

מדוע איננו אומרים הלל בשבת?

השבת היא תחילה למקראי קדש, ובכל זאת, בכל הימים הטובים אנו אומרים הלל, ובשבת איננו אומרים הלל. מדוע איננו אומרים הלל בשבת? - שאלה זו שאלו כבר בגמרא, ותירצו, ששבת איננה "מועד", ולכן אין אומרים בה הלל (ערכין י, ב). מה הכונה בתירוץ הזה? נראה שהכונה היא, שהלל נתקן על נס, שהוא שינוי בטבע, ואילו השבת מסמלת דוקא את ההפך, את הסדר שבטבע. סדר נפלא שנקבע בששת ימי בראשית, ושאינו בו שום חסרון כלל. לכן השבת לא נקראת מועד, כי היא מעידה על השגרה, ולא על החריגה מן השגרה, שזהו המועד. "וַיֵּאָמְרוּ אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה טוֹב מְאֹד" (בראשית א, לא). הכל שלם ומושלם, ללא צורך לחרוג מן הטבע. בחוקי הטבע יש מענה מספיק לכל צרכי העולם וברואיו.

בגלל שהשבת מעידה על הסדר והחוקים שקבע ה' בששת ימי בראשית, אין במוספי השבת קרבן חטאת. כי החטאת מעידה על חטא וחסרון¹¹, וכיון שמעשי ה' בששת ימי בראשית שלמים הם, ללא שום חטא וחסרון ח"ו, לכן אין במוספי השבת קרבן חטאת, רק עולות¹². לעומת זאת, במוספי שאר המועדים יש קרבן חטאת, כי שאר המועדים הם תוצאה של חטאים וחסרונות - חטא הלבנה (ראש חודש), חטא אדם הראשון (ראש השנה), חטא העגל (יום הכפורים), והחטאים שגרמו לנו לרדת למצרים (ע"י נדרים לב, א), שכתוצאה מזה נולד הצורך להוציאנו משם (פסח), ללכת במדבר ארבעים שנה (סוכות), ולקבל תורה (שבועות), בלי יכולת להשיג אותה מעצמנו, כדרך שהשיגו אותה אברהם יצחק ויעקב, שכמעט ולא חטאו בימי חייהם, [לכן נקראו "ישרים" (ע"י כה, א)], ולכן הצליחו להשיג את התורה מעצמם, בלי לקבלה מן החוץ (ע"י ב"ר צה, א), ולקיימה עד שלא ניתנה (משנה קדושין פב, א; תנא דבי אליהו פ"ד ד"ה ברוך המקום). השבת היא מעשה אלקינו, היא שלמה לגמרי, לכן אין בה צורך בחטאת. [וכן קרבן התמיד, שבא על מעשה אלקינו - דבר יום ביומו - אין בו חטאת]. לעומת זאת, הימים הטובים באים לתקן חטאים מסוימים, שהם מעשי הברואים, לכן יש בהם צורך בחטאת.

זו גם הסיבה לכך, שבתפלת מוסף של שבת - שהיא כנגד קרבן מוסף של שבת - איננו אומרים "מפני חטאנו גלינו מארצנו". ביו"ט אנו אומרים כן, וכן במוסף של ראש חודש שחל להיות בשבת אנו אומרים "ולפי חטאנו לפניך אנו ואבותינו חרבה עירנו ושם בית מקדשנו" - בגלל ראש חודש - אבל בשבת רגילה אנו אומרים רק "יהי רצון שתעלנו לארצנו, ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו". איננו מזכירים את החטא ואת החורבן. כי שבת היא בסימן של שלמות. אין

לבוא. אמר השליח לאנשים, שאחרי התפלה יתקיימו בבית הרב "תנאים". נו, אם יש "תנאים", זה כבר משהו אחר. הסכימו לבוא. אחרי התפלה חיכו לראות, איפה ה"תנאים"?... ובעיקר, איפה הקוגל והעוגות?... אמר להם הרב, כבר היו ה"תנאים"! הרי אמרנו בקריאת שמע, "יְהִי אֵם שְׁמַע תִּשְׁמְעוּ... וְנִתְּתִי מִטֵּר", ואם לא תשמעו - לא יהיה מטר. אלו הם דברי התנאים והברית שנדברו והותנו בין הקב"ה לכנסת ישראל. בזה נצטוונו להאמין, ואת זה עלינו לזכור.

שבת היא הזכירה הגדולה, שהכל נעשה בדבר ה'. "בְּיַמֵּינוּ וּבְיַמֵּי יִשְׂרָאֵל אֹת הוּא לְעֵלָם, כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (שמות לא, יז). אם אדם שובת בשבת מכל ל"ט המלאכות ומקיים את כל הלכות היום, אבל בעיקר הענין שהשבת מעידה עליו - "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" - הוא לא מאמין, הרי שהשבת שלו לא שווה הרבה. אמנם סקילה הוא לא חייב, וגם לא מכת מרדות, כי לא עבר שום עבירה, אבל את עיקר ענין השבת הוא לא קיים. כי עיקר כונת השבת הוא להעיד, "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ". הראשונים פירשו בזה, שהכונה היא, שעל ידי מצות השבת נקבע בלבנו את האמונה היסודית, שהעולם נברא ע"י בורא, ואינו קדמון¹⁰ (ע"י רמב"ם מו"נ ח"ב פ"א; רמב"ן שמות כ, ח; רבינו בחיי שם; חינוך מצוה ל"א ול"ב, ועוד). אבל חוץ מענין זה נראה שיש גם דבר נוסף שרצתה התורה לקבוע בלבנו ע"י מצוה זו, והוא - "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ". ששה ימים, ולא יותר. לחכמי הטבע יש הרי קושיה: איך יתכן שעולם מורכב כזה התפתח בששה ימים בלבד? והרי לפי חוקי הטבע נדרשים מיליארדי שנים לתהליך כזה! אמנם קשה להבין שאלה זו, שהרי יש מאין לא יכול להתפתח גם במיליארדי שנים, וא"כ מי שיכול לברוא יש מאין יכול גם לברוא יש מִיֵּשׁ בששה ימים - אבל יש כאלו שלא עושים את החשבון הזה, ושואלים: איך יתכן שעולם כזה התפתח בששה ימים בלבד? והרי זה מנוגד לחוקי הטבע!

אבל הקב"ה הראה במצרים שהטבע לא עומד בפניו. אדרבה, הוא זה שחוקק את חוקי הטבע בששת ימי בראשית. למשל, כשהופכים כוס מים, המים יורדים למטה, ולא עולים למעלה. למה? - בגלל כח המשיכה. מתי התחיל כח המשיכה לפעול? כשה' אמר ביום השלישי "יִקְוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹם אֶחָד" (בראשית א, ט), אז נקבע שהמים ירדו למטה ולא יעלו למעלה. הראיה, שעד אז היו המים "שטוחין על פני כל הארץ" (רש"י שם), ואפילו לאחר שה' אמר כבר "יִקְוּ הַמַּיִם", עדין הם לא ירדו מיד למטה, אלא "יַעֲלוּ הַיָּם יַרְדּוּ בְּקִעוֹת אֶל מְקוֹם זֶה יִסְדַּף לָהֶם" (תהלים קד, ח). הם עלו על ההרים ועל הגבעות כדי לקיים את מאמר ה' "יִקְוּ הַמַּיִם... אֶל מְקוֹם אֶחָד". רק אחר כך נוצר המצב המוכר לנו כיום, שהמים יורדים ואינם עולים. וכך גם שאר חוקי הטבע. הקב"ה הוא זה שברא וקבע אותם, וברצונו הוא מתעלם מהם, ופועל שלא על פי הכללים שקבע, כפי שראינו במצרים. בניגוד למה ששואלים הטיפשים, איך העולם נברא מהר כ"כ, חז"ל שואלים דוקא שאלה הפוכה. חז"ל שואלים למה נברא העולם לאט כל כך. היכן הם שואלים זאת? - במסכת אבות: "בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד לומר? והלא במאמר אחד יכול להבראות!" (אבות פ"ה מ"א) ה' היה יכול לברוא את העולם כולו בדיבור אחד! חז"ל תירצו את קושיתם, למה נברא העולם בעשרה מאמרות ולא במאמר אחד (ע"ש). אבל גם אחרי תירוצם של חז"ל, יש עוד מקום לשאול: למה לא נאמרו עשרת המאמרות הללו ביום אחד? מדוע היה צורך לפזרם על פני ששה ימים? איננו יכולים לדעת מה היתה מחשבת ה' בפרסו את מעשה הבריאה על פני ששה ימים.

מתוקנים בשלמות בלי שום קלקול. אין מקום ליצר הרע ואין מקום לשום תאוות. רק דבקות בקב"ה, להתענג ולשמוח בחיי העולמים.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

יודיים על החטא בשבת. רק ביו"ט אנו מזכירים שמפני חטאינו קרה מה שקרה, ואין אנחנו יכולים לעלות ולהראות. בשבת אין חטאים ואין תיקונים. היא שלמה, מעין עוה"ב, בלי שום חסרון כלל. ההתבוננות בשבת, והמחשבה על קדושת השבת ועל הרעיון של השבת, צריכים לרומם את האדם שלא ישלוט בו יצר הרע, שיכיר שהכל מעשה ה' ולא מעשה אדם. במעשי האדם יש קלקול, ומעשי ה'

1. כוונת הרמב"ן למה שכתב בפירושו לספר בראשית: "כי אין מן הטבע שיבואו הגשמים בעתם בעבדנו האלקים, ולא שיהיו השמים כברזל כאשר נזרע בשנה השביעית, וכן כל היעודים שבתורה; אבל כולם נסים... אלא שאין בהם שינוי ממנהגו של עולם פְּנִימִים הנעשים על ידי משה רבינו בעשר המכות ובקריעת הים והמן והבאר וזולתם, שהם מופתים מְשֻׁנִים הטבע בפירסום" (רמב"ן בראשית יז, א). וכן כתב בפרשה הקודמת: "כי לא תבא על אדם טובה בשכר מצוה או רעה בעונש עבירה רק במעשה הנס, ואם יונח האדם לטבעו או למזלו - לא יוסיפו בו מעשיו דבר ולא יגרעו ממנו. אבל שכר כל התורה וענשה בעולם הזה הכל נסים, והם נסתרים, וְיִשָּׁבּוּ בהם לרואים שהוא מנהגו של עולם, והם באדם עונש ושכר באמת" (רמב"ן שמות ו, ב).
 2. אמנם מה שהחטה והכוסמת לא נשברו בברד - זה לא היה פלא, כיון שהיו רכות, אבל מה שלא נשרפו מן האש המתלקחת בתוך הברד (עי' שמות ט, כד), וכן שלא מתו מציינתו של הברד - זה היה נס ופלא (רבינו בחיי).
 3. עי' בגמרא (ברכות נו סוף ע"ב), ש"פלאי פלאות" אינו ביטוי מליצי גרידא, אלא הבדל מדרגה יש בין "פלאות" ל"פלאי פלאות".
 4. והטעם לכך שה' לא הכה גם את החטה והכוסמת, באר הרמב"ן (שמות ט, לא), שהרי ה' רצה עוד להביא מכת ארבה על מצרים, ואם כל הצמחיה תשָׁרַר בברד, לא יהיה לארבה מה לאכול. לכן השאיר הקב"ה את החטה והכוסמת שלמות, בשביל מכת הארבה. וה"אור החיים" הקדוש (שם) פירש, שה' עשה פלא זה (להשאיר את החיטה והכוסמת שלמות), כדי שיהיה מקום לפרעה לחזק את לבו ולומר כי אין שליטת ה' בעולם שלמה, אלא יש גם רשות נוספת במרום (ח"ו), ששמרה על החיטה והכוסמת.
 5. וכעין זה כתב ב"נפש החיים" שער ג' סוף פרק י"ב, ע"ש.
 6. וכבר הקשו כן קמאי: בעל האשכול (ריש הלכ' חנוכה), הרא"ש (בתוספותיו למס' שבת כא, ב ד"ה ונעשה נס) והמאירי (שבת שם). [ושנים מתוך ג' התירוצים שבכ"י כבר כתבם הרא"ש].
 7. וכעין זה כתב גם המהר"ל לגבי נקודה אחרת בתקנת ימי החנוכה. דכתב המהר"ל, שעיקר קביעת ימי החנוכה, היה בשביל הנצחון על היונים, ולא בשביל נס פך השמן. ואולם, כיון שלא היה נראה שהנצחון היה בדרך נס, והיה מקום לתלותו בכחם וגבורתם של החשמונאים, על כן עשה ה' את נס השמן - שהיה גלוי וברור לְ כָל שֵׂהוּא נס גמור למעלה מן הטבע - כדי שייסקו ויבינו ממנו, שגם הנצחון במלחמה היה בדרך נס, ולא היה זה נצחון טבעי ("נר מצוה" עמ' כ"ד).
 8. יש שביארו לפי זה את לשון הפיוט, "בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים". דקשה לכאורה, למה נקראו כאן מתקני החנוכה בשם "בני בינה"? ותיירו על פי מה שפירש רש"י (שמות לא, ג), דבינה היא הבנת דבר מתוך דבר. וכן כאן, מתוך נס פך השמן הבינו, שגם מה שהשמן דולק בכל יום הוא בהשגחת ה', ואינו "טבעי". וזהו שאמר בעל הפיוט, דמחמת שהיו "בני בינה" - שהבינו מתוך נס פך השמן שגם הטבע הוא בהשגחה - קבעו "ימי שמונה", ולא רק "ימי שבעה" כנגד הנס הנגלה. [וכן לפי מה שכתב המהר"ל יש לפרש, דמחמת שהיו "בני בינה" - שהבינו מתוך נס פך השמן שגם נצחון המלחמה היה בנס - קבעו "ימי שמונה שיר ורננים". אבל אלמלא הנס של נצחון המלחמה, לא היה ראוי נס השמן לקבוע עליו תקנת הודאה לדורות, כיון שלא היתה בנס זה שום ישועה לישראל, כמבואר במהר"ל, ע"ש].
 9. ובתוספת לזה יש להעיר, דענין זה - שמתוך הנס הכירו שגם הטבע הוא בהשגחה - זהו הנצחון העיקרי על יון. שהרי חכמת יון גרסה, שלא להאמין אלא במה שמורגש בחוש או נתפס בשכל (עי' רמב"ן ויקרא טז, יז בסוף דבריו), והכחישו כל ענין שהוא רוחני ועל טבעי, ואמרו "שאינן בעולם פעולה, רק לטבעים", ושאינן שום דבר אחר שמשפיע בעולם, חוץ מחוקי הטבע (הרמב"ן בדרשת "תורת ה' תמימה" - כתבי הרמב"ן ח"א עמ' קמ"ז במה' מוסד הרב קוק, ע"ש באורך). ולכן רצו בעיקר "להעבירם מחוקי רצונך" - מהמצוות שהן בגדר "חוקים", בלי טעם נתפס פְּשָׁלָּה, וְשִׁפְלָה סיבת קיומן הוא מפני שכך הוא "רצונך". ולכן הנצחון על יון הוא בדבר הזה גופא, שמתוך הנס - המנוגד לטבע, ושהיונים אינם מאמינים בו, ומנסים למצוא לכל נס הסבר "טבעי" על פי חוקי הטבע - מתוך זה באו להכריח הפוכה לגמרי מחכמת יון, שלא רק הנס אינו טבעי, אלא גם הטבע אינו טבעי, וכדברי הרמב"ן שהביא הרב שליט"א למעלה, "שכל דברינו ומקרינו כולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם" כלל.
 10. זהו גם אחד הטעמים לציווי התורה, "וְנָתַנּוּ בְּנֵי אֶהְרֹן הַכֹּהֵן אֲשֶׁר עָלָה הַמִּזְבֵּחַ" (ויקרא א, ז); "שאף על פי שהאש יורדת מן השמים, מצוה להביא מן ההדיוט" (רש"י שם). אם אש יורדת מן השמים [ונשארת לדורות על המזבח ואינה מסתלקת (עי' זבחים סא, ב)], למה מצוה התורה להביא מן ההדיוט? מפני שה' לא רוצה שנס יירדת האש מן השמים יִרָאָה דרך קבע. בהתחלה, כשהוקם המשכן, ראו כולם את האש יורדת מן השמים (ויקרא ט, כד), וכך היה גם כשנבנה המקדש בימי שלמה המלך (דהיי"ב ז, ג), אבל לדורות לא רצה הקב"ה שהנס יהיה גלוי לעין כל, ועל כן צוה לתת אש על המזבח, כדי להסתיר את האש הניסית (ועי' בספר החינוך מצוה קל"ב), שמי שירצה להכחיש ולומר שלא היה כאן נס, יוכל לעשות זאת.
 11. ואולי מפני זה כבוד יום עדיף מכבוד לילה (ש"ע או"ח סי' רע"א ס"ג), שהרי העולם נברא ביום, ולא בלילה (ב"ר יב, יד), וא"כ עיקר שביתת הבורא ממלאכת הבריאה פיום השביעי היתה ביום, ולא בלילה, ולכן, כבוד יום עדיף מכבוד לילה, דאז הוא עיקר השביתה.
 12. "חטא" פירושו גם "חסרון", כמו שאומרת בת שבע לדוד: "יְהִיָּה פֶשַׁע אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ עִם אֲבֹתָיו (ואדניהו ימלוך תחתיו), וְהִיָּיתִי אֲנִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חַטָּא יָם" (מל"א א, כא). אם אדוניהו יתפוס את המלכות, תחסר המלכות ממני ומבני.
 13. "אין במוספי השבת חטאת כשאר כל המוספין, מפני שכנסת ישראל בת זוגו, והכל שלום, והמשכיל יבין" (רמב"ן במדבר כח, ב). ובפשטות כונת הרמב"ן היא, שהשבת עומדת בסוד עולם שלום ולא, בלי חסרונות, וכפי שביאר הרב שליט"א למעלה. [ועי' גם "פרי צדיק" פרשת פנחס אות י"ג ד"ה ומה שכתב הרמב"ן].